

Vergaderjaar 2008–2009

31 495

Oprichting Stichting Nationaal Historisch Museum

Nr. 9

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 15 juni 2009

In deze brief informeer ik U over enkele onderwerpen die betrekking hebben op het Nationaal Historisch Museum. Deze punten zijn onlangs aan de orde geweest in een hoorzitting die Uw Kamer heeft gehouden (27 mei). Ik heb op 28 mei een overleg gevoerd met de Raden van Toezicht en directies van zowel het Nationaal Historisch Museum (NHM) als het Nederlands Openlucht Museum (NOM), en in de afgelopen weken een voortdurend contact gehad met de directies van beide instellingen, en breng u op de hoogte van de stand van zaken. Hier heeft u mij om verzocht bij uw brieven van 28 mei en 11 juni jl.

Ik zal achtereenvolgens de volgende onderwerpen bespreken:

1. De gevolgde procedure, met name rond de locaties in Arnhem.
2. Het museale concept, de rol van chronologie en de canon van de geschiedenis in het NHM.
3. De bestuurlijk positie van het NHM ten opzichte van het NOM.
4. De gang van zaken rond aanbesteding en architectenkeuze.
5. De ruimtelijke positie van het NHM: locatie NOM versus locatie John Frost brug.

1. De gevolgde procedure

De reden van mijn recente overleg met dhr Nout Wellink (voorzitter RvT NOM), dhr Atzo Nicolai (voorzitter RvT NHM) en dhr Erik Schilp (directeur NHM) was tweeledig. De eerste reden is dat er in de perceptie van het NOM onvoldoende overleg geweest is tussen het NHM en het NOM over een eventuele alternatieve locatie voor de vestiging van het NHM. Dit bleek ook tijdens de hoorzitting van 27 mei jl. Tijdens die zitting bleek ook dat het NHM in dezen een andere perceptie heeft.

Het gevoelde tekort van het NOM op dit punt is hoe dan ook een tekortkoming in het gevolgde proces van de locatiekeuze. Die tekortkoming diende hersteld te worden.

In de tweede plaats zijn er tijdens de hoorzitting verschillen van inzicht tussen het NOM en het NHM over de meest gewenste locatie van het

NHM gebleken, deels ook over feiten en de weging van feiten (zie hieronder). Om deze redenen heb ik beide Raden van Toezicht en directies verzocht gezamenlijk een analyse te maken van de beide in het geding zijnde locaties. Verderop in deze brief ga ik nader in op deze analyse, alsmede op de conclusies die ik daaruit trek. Alvorens dat te doen, wil ik gaarne kort het proces rond de totstandkoming van de keuze voor de vestigingsplaats en locatie van het NHM recapituleren, alsmede van de argumenten die bij deze keuze een rol hebben gespeeld.

Locatie en vestigingsplaats van het NHM

In mijn brief van 2 juli 2007 (30 800 VIII) heb ik U mijn keuze voor de stad Arnhem als vestigingsplaats van het NHM bekend gemaakt. Ik heb daarvoor als argumenten aangevoerd: 1. het belang van regionale spreiding van culturele instellingen, 2. de aantrekkelijkheid voor een publiek met weinig museale ervaring, 3. de bereikbaarheid, zowel wat betreft parkeergelegenheid als voorzieningen van openbaar vervoer, 4. de nabijheid van het NHM, 5. het snel beschikbaar zijn van de bouwlocatie en de aanwezigheid van andere attractieve bestemmingen. Verder heb ik in deze brief ten aanzien van alle door de drie steden ingediende plannen het volgende opgemerkt: «Deze ideeën over het concept en het gebouw illustreren mogelijkheden voor het realiseren van het NHM. Daadwerkelijke ontwikkeling van concept en gebouw zijn natuurlijk pas in de volgende fase aan de orde».

Bij brief van 2 juni 2008 (Kamerstuk 31 495, nr. A/1) heb ik de beide Kamers der Staten Generaal vervolgens de concept-statuten voorgelegd van de stichting die het NHM gaat realiseren en exploiteren. Deze voorhangprocedure dient ertoe om het parlement de gelegenheid te geven vooraf over de uiteindelijke statuten, en dus ook over de daarin geformuleerde doelstelling en kaders waarbinnen de stichting dient te opereren, te debatteren en eventueel kanttekeningen daarbij te maken. Wat betreft de vestigingslocatie voor het NHM wordt in de statuten de stad Arnhem genoemd.

Toen het bestuur en de RvT van het NHM op grond van het U inmiddels toegezonden rapport van IPMMC-consult van 23 juli 2008 tot de conclusie kwam dat er aanleiding was gezamenlijk met de gemeente Arnhem te onderzoeken of er een locatie in Arnhem aanwezig is waar het NHM wellicht met minder risico's op vertraging en hogere kosten gerealiseerd zou kunnen worden, is het NHM dan ook gebleven binnen het in de statuten verleende mandaat. Ik merk dit hier op omdat dit punt aan de orde is gesteld tijdens eerdergenoemde hoorzitting.

Bij de aanleiding voor de heroriëntatie door de NHM directie zij het volgende aangetekend. In het aanvankelijk door de gemeente Arnhem samen met het NOM voorbereide voorstel voor een vestiging van het NHM bij het NOM werd niet gerept over aanmerkelijke kosten voor aanleg van een parkeergarage. Nadat ik voor Arnhem had gekozen, is deze kwestie nader onderzocht en werden door diverse instanties (bureau IPMMC Consult, gemeente Arnhem, en Rijks Gebouwen Dienst) schattingen gegeven van de kosten van een ondergrondse parkeergarage in de zandgrond die varieerden van 20 tot 40 miljoen euro. Verder wees genoemd IPMMC rapport op risico's in de tijd wat betreft het ontsluiten van het gebied als gevolg van ruimtelijk-planologische procedures. Een en ander leek me te billijken dat de NHM directie zich oriënteerde op alternatieven in Arnhem.

Ik ben op 10 november 2008 door het NHM op de hoogte gesteld van het feit dat een onderzoek naar een eventuele andere locatie gaande was. Ik heb het NHM daarbij gewezen op het feit dat met het eventueel kiezen voor een andere locatie, geen afbreuk mag worden gedaan aan de argu-

mentatie die ten grondslag heeft gelegen voor de keuze van Arnhem als vestigingsplaats voor het museum. Terugkijkend op het verloop van de discussie over de locatie van het NHM, ben ik van mening dat het beter was geweest als ik op dat moment, dus voordat het NHM daadwerkelijk alternatieve locaties gevonden had, de Kamer over deze oriëntatie had bericht.

Genoemd onderzoek heeft ertoe geleid dat de locatie aan de John Frost brug naar inzicht van de directie van het NHM de meest geschikte plek is voor dit museum. De nieuwe locatie heeft volgens de door het NHM en de gemeente Arnhem aangevoerde gegevens minder risico's op vertraging en kostenoverschrijding en scoort beter op het punt van bereikbaarheid. Tenslotte maakt volgens het NHM ook de nieuwe locatie, zij het fysiek op een grotere afstand van het NOM, op velerlei gebied een goede samenwerking met dat museum mogelijk. Dat laatste is belangrijk voor welke locatie van het NHM in het Arnhemse dan ook, omdat de nabijheid van het NOM en de samenwerking die dit mogelijk maakt tussen beide musea, een belangrijk element vormde in de onderbouwing van mijn keuze voor Arnhem als vestigingsplaats van het NHM. Hierbij zij aangetekend dat de keuze voor de precieze locatie, binnen de door de politiek geformuleerde randvoorwaarden, formeel de verantwoordelijkheid is van de stichting NHM. Verder vind ik het van belang dat het NHM zich vestigt op de locatie waar het volgens de directie zijn doelstellingen optimaal kan verwezenlijken. Alles overziend vond ik dat de directie van het NHM, en de Raad van Toezicht die toezicht houdt op de directie van het NHM en die unaniem akkoord was met de keuze van de directie, in redelijkheid tot hun keuze waren gekomen.

Op 20 maart ben ik door het NHM geïnformeerd over het besluit over de nieuwe locatie aan de John Frost brug. Daags nadat de gemeenteraad van Arnhem akkoord ging met het beschikbaarstellen van deze locatie, heb ik in mijn brief van 25 maart jl. (Kamerstuk 31 495, nr. 4) de Kamer geïnformeerd over de nieuwe voorkeurslocatie.

Er deden zich vervolgens twee nieuwe feiten voor. Ten eerste bleek dat het NOM grote bezwaren had tegen deze locatie, terwijl het punt van de parkeer- en verkeersproblematiek op de NOM locatie door het NOM wellicht toch niet groot geacht werd; in de hoorzitting van Uw Kamer van 27 mei jl. meldde de heer Gijsbers dat naar zijn mening wellicht een garage in het geheel niet nodig zou zijn. Ten tweede antwoordde de voorzitter van de RvT van het NHM op vragen van Uw Kamer dat bij de afweging van het NHM de belangen van en gevolgen voor het NOM niet waren meegewogen. Dit is op zichzelf vanuit de rol van de voorzitter RvT NHM geheel terecht, maar brengt met zich mee dat de finale afweging elders moet komen te liggen. Deze beide factoren maakten dat ik heb besloten de regie over de locatiekeuze (die zoals gezegd volgens de governance regels en de statuten bij de directie van het NHM berust) tijdelijk naar mij toe te trekken, en in deze brief met bijlage informeer ik u over de stand van zaken in dezen.

Alvorens op deze punten in te gaan, merk ik op dat het NHM na het spoeddebat van 13 mei jl., overeenkomstig mijn toezegging, geen verdere stappen heeft genomen wat betreft de verwerving van het gebouw aan de John Frostbrug.

2. Het museale concept, de rol van chronologie en canon

In Uw Kamer is bij de hoorzitting met de inhoudelijk directeur van het NHM dhr. Valentijn Bijvanck uitgebreid gesproken over de rol van de chronologie. Bijvanck liet weten dat ten onrechte het beeld bestaat dat de chronologie in het NHM wordt losgelaten; het belang van chronologie is

onmiskbaar. De canon zal zeker duidelijk aanwezig zijn. Uw Kamer heeft dit bij motie 31 495, nr.6 nog eens uitgesproken. Ik hecht er aan ook zelf te bevestigen dat in een historisch museum het natuurlijk draait om de volgtijdelijkheid der gebeurtenissen, en dat een van de hoofddoelstellingen is dat de bezoeker er toe wordt aangezet gebeurtenissen in de tijd te kunnen plaatsen. Bij de inhoudelijke keuze van de inrichting zal de canon van de geschiedenis op enigerlei wijze als richtsnoer moeten dienen. Dat betekent echter niet dat er vijftig kamertjes komen met in iedere kamer een van de vijftig canon-vensters, of dat het museum een opgerolde tijdbalk wordt met bij de ingang de hunebedden, en bij de herentoiletten de invoering van de Euro. Het is de taak van de directie van het NHM om, mede op basis van uitgebreide internationale oriëntatie, en in voortdurende samenspraak met de Nederlandse museale wereld en andere betrokkenen (onderwijs, historici), uiteindelijk hun eigen creativiteit en professionaliteit te laten spreken en te komen met een plan voor de opzet van het museum. Zowel op basis van de informatie van de door mij benoemde Raad van Toezicht als op basis van eigen waarneming meen ik dat de directie dit proces goed aanpakt, en ik heb er vertrouwen in dat ze met een mooi plan zullen komen.

3. De bestuurlijke positie van NHM ten opzichte van NOM

Wellicht ten overvloede zij gezegd dat zowel NOM als NHM onafhankelijke musea zijn, met een eigen directie en Raad van Toezicht. Ik verwacht synergie van deze twee belangrijke op de geschiedenis gerichte musea, maar er is geen intentie de beide musea op termijn bestuurlijk te verbinden. Wat betreft de verdere governance het volgende: zoals in de inleiding toegelicht, meen ik dat nu de regie wat betreft de locatie in Arnhem tijdelijk door mij moet worden overgenomen, al was het maar omdat de belangen van twee rijksmusea, die mij even lief zijn, hier in het geding zijn. Bovendien is de vestiging van een nieuw rijksmuseum een zaak waarvan de Kamer terecht meent dat het daar, zij het op enige afstand, indringend bij betrokken mag en moet zijn. Voor het overige hecht ik zeer aan de gekozen governance waar de RvT toezicht houdt op de directie en niet de minister. Het verzoek van Uw kamer om een curatorium in te stellen waarin naast personen met vooral professionele expertise op het gebied van geschiedenis en musea, ook enkele door de Tweede Kamer voorgedragen leden zitting hebben, heb ik doorgeleid aan het NHM. Ik ondersteun dat idee.

4. Architectenkeuze

Zoals ik al eerder in antwoord op Kamervragen heb geschreven (TK 2008/2009, 1559, Aanhangsel van de Handelingen, ontvangen op 16 februari 2009) is het voorstel van de gemeente Arnhem, waarin een impressie is gegeven van een mogelijke architectonische invulling van een gebouw op de locatie naast het NOM, op geen enkele wijze te zien als het voorsorteren op de architectenkeuze.

In uw Kamer is door de directeur van het architectenbureau Mecanoo betoogd dat haar concept binnen de Europese aanbestedingsregels kan worden uitgevoerd. Zij heeft bij die gelegenheid aangeboden u een schriftelijke onderbouwing toe te zenden. De brief van Straatman Koster, advocaten, van 28 mei 2008, zou daartoe aan u toegezonden zijn.

Ik heb begrepen dat het stuk ingaat op de aanbestedingsrechtelijke mogelijkheden om het concept, behorend bij het voorstel van Arnhem, als uitgangspunt te kiezen voor een openbare aanbesteding van de architectuur. Ik bestrijd niet dat deze regels dat in beginsel mogelijk maken. In algemene zin heeft een opdrachtgever veel vrijheid bij het formuleren van zijn opdracht.

(Zou het concept van Mecanoo als uitgangspunt worden genomen en zou

Mecanoo zelf willen inschrijven, dan dient overigens een eventuele informatievoorsprong te worden weggenomen, ten einde gelijkheid te bevorderen en een «level playing field» te creëren.)

Ik wil echter nogmaals benadrukken dat het concept van architect Houben ter ondersteuning van het voorstel van Arnhem een illustratie was van de mogelijkheden voor de realisering van het Nationaal Historisch Museum. Concept-ontwikkeling en de keuze voor een daarbij passend gebouw zijn een zaak voor de Stichting NHM, zoals aan uw Kamer is gemeld in juli 2007 (TK 2006/2007, 30 800 VII, nr. 157).

Ik acht het van belang dat het NHM de beste mogelijke architectuur krijgt gegeven de financiële kaders, voor zowel de architectuur als voor de bouw zelf. De beste manier om daar zicht op te krijgen is een open inschrijving. Daarbij is geen enkel bedrijf op voorhand uitgesloten.

5. De vergelijking tussen beide locaties

In de bijlage treft U aan een overzicht van door beide musea aangevoerde argumenten en voorkeuren voor beide locaties, zoals beide musea deze gezamenlijk op mijn verzoek hebben opgesteld.¹ Ik ga hieronder kort in op dit overzicht.

Wat betreft de samenwerking tussen beide musea, zijn zowel NOM als NHM van oordeel dat deze optimaal tot zijn recht kan komen als NHM en NOM naast elkaar zijn gelegen. Het NHM brengt daarbij naar voren dat ook op de locatie John Frost brug op velerlei gebied, zoals op inhoud, op commerciële activiteiten, en op bedrijfsvoering, tussen beide musea kan worden samengewerkt. Ik vind het van belang in dit verband op te merken dat de voorzitter van de RvT van het NOM zowel tijdens de hoorzitting als in het gesprek dat ik met beide musea heb gevoerd, heeft opgemerkt dat het NOM, na afronding van de discussie over de locatie en ongeacht de uitkomst daarvan, gaarne bereid is met het NHM samen te werken, dus ook wanneer het NHM bij de John Frostbrug komt.

Op het punt van realisatiemogelijkheden van het concept van het NHM, vind ik dat beide musea geen argumenten aandragen die doorslaggevend pleiten voor de ene of de ander locatie. Dat geldt evenzeer voor de mogelijkheden voor het NHM om zich als autonoom museum te profileren. Op beide locaties denk ik dat een fantastisch museum met een eigen profiel kan worden gerealiseerd. Wel vind ik dat bij de afweging van beide locaties moet worden betrokken het feit dat door degenen die het museum daadwerkelijk moeten gaan maken, de locatie aan de John Frost brug, wordt beschouwd als meest geschikt met het oog op zelfstandige profilering en realisatie van het concept.

Wat betreft het publieksbereik hebben beide locaties hun specifieke sterke kanten. Gezien het belang van dit punt, ga ik er hier wat dieper op in. Het naast elkaar liggen van het NOM en het NHM, kan een bezoeker aan één van beide musea het gevoel geven dat hij of zij zich bevindt in een museum dat onderdeel uitmaakt van een groter geheel. Dus iemand met een primaire interesse voor canonieke geschiedenis van Nederland realiseert zich in het NHM dat de sociale (volks)geschiedenis ook interessant is en dat het NOM het waard is om ook eens te bezoeken. En omgekeerd.

Daar staat tegenover dat musea ook inhoudelijk naar elkaar kunnen verwijzen wanneer ze vier kilometer uit elkaar staan. De meeste experts uit de museumwereld verwachten dat het leeuwendeel van de bezoekers niet twee musea op één dag zullen bezoeken; voor degenen die dat overigens wel wensen, is het van belang dat de gemeente Arnhem heeft toege-

¹ Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

zegt zich bij de keuze voor de locatie aan de John Frost brug, in te zetten voor een aantrekkelijke vervoersmogelijkheid tussen beide musea. Een locatie van het NHM aan de John Frost brug kan overigens wat publieksbereik betreft ook voordelen hebben voor het NOM. Anders dan de locatie bij het NOM, trekt de locatie aan de John Frost brug ook bezoekers van de binnenstad. Deze mensen kunnen vervolgens in het NHM gestimuleerd worden tot een vervolfbezoek aan het NOM.

Wat betreft de concurrentievoor- en nadelen dragen beide partijen geen argumenten aan die naar mijn mening eenduidig in de richting van één bepaalde locatie duiden. Een mogelijk nadeel voor het NOM is gemakkelijke bereikbaarheid van het NHM indien dit museum gevestigd wordt aan de John Frost brug. Daar staat tegenover dat een aantrekkelijk museum op loopafstand ook terdege concurrerend kan zijn voor het NOM.

Ten aanzien van de bereikbaarheid met openbaar vervoer, een vervoersmodaliteit die door de overheid wordt gepromoot, scoort de locatie John Frost brug beter dan de locatie NOM. Het NOM is daarentegen op dit moment beter met de auto bereikbaar.

Wat betreft de faciliteiten om de auto te parkeren, scoort de John Frost locatie in de huidige situatie weer beter: parkeren is aldaar volgens informatie van de gemeente Arnhem geen probleem. Voor het parkeren bij het NOM zal een aantal voorzieningen moeten worden getroffen. De daarmee gepaard gaande kosten variëren sterk al naar gelang tegemoet moet worden gekomen aan bezwaren van milieuorganisaties en bewoners. De gemeente Arnhem acht het aannemelijk dat dergelijke bezwaren zullen volgen, aangezien de omgeving van het NOM een kwetsbaar natuurgebied is. E.e.a. brengt het risico met zich mee dat er toch een parkeergarage aangelegd dient te worden. Investeringskosten daarvan bedragen volgens zowel het IPMMC-rapport, als volgens de gemeente Arnhem en de RGD tussen de 20 en 40 miljoen euro. Tegenover de noodzakelijke investeringskosten staan overigens ook inkomsten.

Wat betreft snelheid van handelen zijn aan de locatie tegenover het NOM grotere risico's verbonden dan aan de locatie bij de John Frost brug. Behalve genoemd risico op de noodzaak tot bouw van een parkeergarage, speelt ook de toename van de druk op het bestaande wegennet, en wellicht de noodzaak een nieuwe invalsweg aan te leggen. Het risico daarvan is een complex ruimtelijk-planologisch traject met ongewisse uitkomst en een moeilijk beheersbaar tijdstraject. Deze risico's spelen niet of in veel mindere mate bij de locatie aan de John Frost brug.

Wat betreft de kosten zijn er bij het NOM geen kosten voor het verwerven van de grond, maar bestaat wel het risico dat er een parkeervoorziening van 20 tot 40 miljoen euro moet worden aangelegd. Bij de John Frost brug zijn er geen kosten voor de verwerving van de grond (de gemeente Arnhem neemt deze voor zijn rekening) en geen kosten voor parkeren. Daarentegen zijn er kosten voor het verwerven van het gebouw van 10.1 mln euro.

Conclusie

Ik concludeer allereerst dat allebei de locaties uitstekend geschikt zijn voor de vestiging van het Nationaal Historisch Museum. Ik constateer dat er ruimschoots mogelijkheden zijn om zoals gepland het museum in Arnhem te realiseren. Ik geef de voorkeur aan de locatie John Frost brug om de volgende redenen:

1. Het belangrijkste argument is dat de Rijnlocatie voor een Nationaal Historisch Museum de fraaiste is: bij het voor de nationale geschiedenis zo belangrijke water, op de plaats waar volgens de legende de

eerste Nederlanders op vloten de Rijn af kwamen zakken, bij de brug waar de laatste slag om Nederland is gevochten, en met een fraai uitzicht op de historische stad Arnhem;

2. De snelle realiseerbaarheid. Op korte termijn (volgend voorjaar) kan de eerste expositie tot stand komen, en er zijn – anders dan bij het NOM – geen ingewikkelde bezwaarprocedures te verwachten. De gemeente Arnhem staat mede om die reden ook achter deze locatie;
3. Parkeergelegenheid en bereikbaarheid (zie boven en zie bijlage «Vergelijking beide potentiële locaties voor het NHM»);
4. Ten slotte weegt voor mij ook het volgende zwaar: niet alleen de directie van het NHM, maar ook de 6-koppige Raad van Toezicht van het NHM is unaniem voor deze locatie. Het is precies hun taak om op dergelijke punten vanuit hun expertise dergelijke beslissingen goed gefundeerd te nemen.

Ik verbind hier een zeer zware voorwaarde aan. Ik verwacht van het NHM dat er intensief met het NOM wordt samengewerkt wat betreft inhoud en programmering, exploitatie en organisatie. Zo kan een gezamenlijke back-office worden vormgegeven. Ik wens in ieder geval dat er combi-tickets komen voor beide musea – die ook langere tijd geldig zijn – en waarin het vervoer tussen beide musea is inbegrepen. Ik teken hierbij aan dat dhr. Wellink heeft opgemerkt dat ook als de uitkomst van de discussie over de locaties is dat het NHM naast de John Frost brug wordt gevestigd, het NOM gaarne bereid is met het NHM samen te werken.

Ik voeg daar dit aan toe: ik heb goed nota genomen van de zorgen van het NOM dat een vestiging van het NHM bij de Rijn behalve wellicht synergieverlies, ook verlies van bezoekers voor het NOM zou kunnen betekenen. Verder herken ik dat het NOM een aantal investeringen in verband heeft gebracht met de verwachting van het NHM als directe buurman. Ik ben bereid deze twee punten met het NOM nader te bespreken en zo nodig een bijdrage te leveren aan oplossingen, als er zich werkelijk knelpunten voordoen. Immers: het NOM is een zeer succesvol en populair rijksmuseum, en er is me zeer veel aan gelegen dat het goed gaat met dat museum.

Kortom: ik concludeer dat zowel bij het NOM als bij de John Frostbrug een goede locatie voor de vestiging van het NHM bestaat, maar ik deel de conclusie van de NHM directie en RvT dat de John Frostlocatie duidelijk de voorkeur verdient.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
R. H. A. Plasterk